

הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ח

מסכת עבודה זרה - דף לה לו

עיונים על הדף

מעלת דברי סופרים וגזירות דרבנן

כי טובים דודיק מיין, רב דימי ביאר שאמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה "ריבוננו של עולם ערבים עלי דברי דודיק (דברי סופרים) יותר מינה של תורה". רבינו יונה ב"שערי תשובה" בשער השלישי כידוע מונה את חומר המצוות עשה ולא תעשה, חייבי מיתות ב"ד וכו', ובתחילת דבריו מאריך לבאר את ענין חומר דברי סופרים, ודבר בעתו מה טוב בעת הזאת שאנו מחוייבים מן הדין להרהר תשובה, ולקיים מצוות התשובה נעלה את דבריו ז"ע. חומר דברי סופרים. נתחייבנו מן התורה לקבל תקנות הנביאים והשופטים ולשמע דברי חכמים ולהיזהר בגדריהם, שנאמר (דברים יז, יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", וגם כי התורה מן התורה לקיים עלינו להיות עושים ככל אשר יצרו יורנו. אכן מצות עשה מן התורה חמורה מדבריהם, מפני שהזכר עיקר הדבר בספר תורת האלקים מפורש וצוה השם יתברך עליו בפרט. ויש דרכים וצדדים ימצאום שם דברי סופרים חמורים מדברי תורה, כאשר אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין פח, ב) חומר בדברי סופרים מדברי תורה, שהאומר "אין תפילין" לעובר על דברי תורה - פטור, "חמש טוטפות" להוסיף על דברי סופרים - חייב. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה (ברכות ד:).

ועתה הלא לך לדעת, מפני מה העובר על דברי חכמים חייב מיתה יותר מן העובר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה. וזה פשר הדבר, כי העובר על דברי חכמים, אשר מלאו לבו לעשות כן, כי תקל מצותם בעיניו, לא מהתגבר יצרו עליו, אבל כי תכהינה עיניו מראות אור דבריהם ולא יהלך לנוגה האמונה, ולא משך בעול גזרתה, ולא יטרך לקיים מאמרו כי לא נכתב בספר התורה, ולא נהג כדרך העובר על דברי התורה אשר נפשו מרה לו ונקוט בפניו, ויירא ויירצו לו כי ישיאנה יצרו לחטוא. על כן משפט מות יהיה לאיש כי הפיל דבר אחד מכל דבריהם הטובים, והוא כאומר, ננתת את מוסרותימו! ודומה למה שכתוב בענין זקן הממרה את פי החכמים (דברים יז, יב) "והאיש אשר יעשה בזדון בלתי שמוע אל הכהן וגו'".

והשנית, כי האיש הוא רחוק מן התשובה, אחרי אשר אין הדבר חמור עליו, כי ישנה באורו תמיד. והחטא הקל עניו יותר מן החמור בהכשל בו החוטא פעמים רבות. עוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבבא מציעא פ"ג, ב) "כי טובים דודיק מיין" חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה! ואנחנו צריכים לפרש גם את זה. ידוע חזק כי יראת ד' יראת המצות, שנאמר (דברים יז, יב) "עתה ישראל עם ד' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ד' אלקיך", ובזה ירצה ד' את בראויו, כמו שנאמר (תהלים קמז, יא) "רוצה ד' את יראויו". ותקנות חכמים וגדריהם יסוד לדרך היראה, כי יעשו גדר והרחקה פן תגע יד אדם באיסור התורה, כבעל השדה אשר יעשה גדר לשדהו מאשר יקר בעיניו, כי ירא פן יכנסו בו בני אדם והיה למשל שור ולמרמס שה, כענין שנאמר (נזיקין יז, ז) "ושמרתם את שמירתך", עשו משמרת למשמרת. ורב הגזירות והגדר והרחקה מן האיסור הלא זה מעיקרי המורא, והמרה להזהר יגיע אל השכר הגדול, כענין שנאמר (תהלים יט, יב) "גם עבדך נזהר בהם בשמרתם עקב רב". על כן אמרו, חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה, כי גדריהם וגזרותיהם מעיקרי היראה. ומצות היראה שכר הרבה כנגד מצוות רבות כי היא היסוד להן. והדוגמה לדבר, כי הנזהר מהיחיד עם אשה מפחדו פן יכשול וכן וכאשר גזרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין כא, ב) הלא זה מאשר זרח על נפשו אור יראת אלקים יתברך.

ועי' עוד לעיל בעיונים על הדף לדף כז, ב כח, שהבאנו בענין פורץ גדר ישכנו נחש, נאמר דווקא על הלכות מדרבנן. איסור יחוד המבואר בהרבה בדף זה עי' לעיל בעיונים על הדף לדף כה.

נאמרו בין ב' השלבים שסבר רבי יהושע בתשובתו לרבי ישמעאל, בתחילה אמר שגבינה אסורה מחמת שמניחים בקיבת נבילה, ובאותה עת אמרו את המשנה בחולין שבקיבה אסור, ומשנה זו לא זה ממקומה, אף לאחר שהעמיד רבי יהושע שמניחים בקיבת ע"ז, ושאל רבי ישמעאל וכו' ולא ענה לו, וכאן אמר שמואל בעור קיבת נבילה ואסור באכילה ולא נאסר בהנאה. לדעת רב מלכיא בשם רב אדא בר אבהו איסור גבינה היות ומחליקים אותה עם שומן חזיר. לרב חסדא משום שמעמידים אותה עם חומץ שיש בו יין נסך. לרב"ז משום שיש בה שרף של פירות ערלה. שואלת הגמ' שהדבר יהיה לאסור לשיטת ר"א בלבד שאמר במשנה בערלה שהעמיד גבינה ע"י שרף הערלה אסור, מחמת שיש לו דין של פרי והוא אסור. מבארת הגמ' שרבי יהושע חולק רק על שרף היוצא מהעץ, אבל שרף הפרי בודאי שיש לו דין ערלה. ושואלת הגמ' בין לרב חסדא ובין לרב"ז שהגבינה צריכה להיות אסורה אף בהנאה כדון יין נסך וכדון ערלה.

דרש ר"נ בנו של רב חסדא "לר"ח שמנך טובים" תלמיד חכם דומה לצלוחית של שמן אפרסמון שכאשר היא מגולה היא מרוחה למרחוק, כך הת"ח שמלמד תורה לאחרים. ועוד בזמן שלמלך תורה לאחרים מתגלים לו דברים בלא טורח וע"ז נאמר "עלמות" ונקרא "עלמות", ומלאך המוות אהבו" עלמות אהבו" ונקרא "על-מות", ונחל ב' עולמות "עולמות".

דברים של עכו"ם האסורים באכילה ומותרים בהנאה: חלב שחלבו עכו"ם וישראל לא ראוהו. פת עכו"ם. שמן. בית דינו של רבי התיר שמן. דברים המבשולים ע"י גוי אסור. כבישה משום שנותנים בתוכם יין וחומץ. טרית טרופה אלו מינים דלים קטנים. ציר דגים שאין בה דגה כלבית, הכלבית גדלה דווקא בציר דגים טהורים למרות שהיא טמאה, ואם יש ילכית ביצוה שהציר טהור, ואם אין כלבית ביצוה שיש בציר אף ממין הטמא. חילק, סוג של דג שסימניו גדלים בו לאחר שגדל. קורט של חלתית חותכים את החלתית בסכין שהשתמשו בה לדברים אחרים. מלח שלקונדיה, היינו המלח הנאכל ע"י אופי רומי.

מבארת הגמ' את החשש בחלב עכו"ם, כי חוששים שנתן לו חלב של טמאה, היות ורק חלב טהורה הוא לכן למר. והחשש שמתערב בחלב טמאה, ואמנם מחלב טמאה לא שייך לעשות מכולו גבינה כיוון שאינו מתגבן כולו, אבל לא שייך לבדוק כיון שאף בחלב טהורה לא מהלך לגמרי נעשה בגבינה. ואפילו ירכוש את החלב לעשות גבינה, יתכן ומה שנשאר מעט טיפות בחריצים הרי הם חלב טמא.

פת עכו"ם. אמר רב כהנא בשם ר"ח, אמנם נהגו היתר בפת עכו"ם אבל לא הותר הדבר בפ"ד. וביאר רב דמי שרבי ותלמידיו היו בשדה ותמה רבי מדוע אמרו חכמים על פת עכו"ם בשדה שבה אין לחוש לחתנות שהרי האופה אינו קבוע במקומו, רבי לא בא להתיר והעולם טעו בדבריו. ורב יוסף או רב שמואל בר יהודה ביאר שהמעשה היה כאשר רבי הגיע לעיר והיה פת בצמזום, ושאל רבי האם אין כאן "פלטר" והעולם טעו שחשבו שמתכוון לאופה גוי, וכונתו הייתה לישראל. אמר רבי חלב אפילו מי שהתיר פת עכו"ם זה דווקא באופן שאין שם אופה יהודי, אבל אם יש של יהודי לא הותר של גוי. ור"ח אמר אף למי שהותר פת עכו"ם זה דווקא בשדה ולא בעיר מחמת איסור חתנות. איבו נשך פת בגבולות השדה. אמר רב"ז שאל יאמרו הלכה בשמו משום שאוכל פת עכו"ם.

שמן. אבל רבי ובית דינו התירו את השמן. לדעת רב, דניאל גזר על השמן. לשמואל (למסקנא) משום פליטת הכלים שבלעו בהם דבר, איסור (לח"א אמרו מצד טומאה, והגמ' לחתה שהרי לא כולם אולימ רב טהור). אמר שמואל לרב, אמר שטעם האיסור משום בליעת האיסור, מובן מדוע התנא של המשנה אסר ומדוע רבי התיר, שהרי נתחלקו אם נותן טעם לפנים (שטם הפנים בליעה בכלים) אוסר או מותר, ואילו לשיטתך שדניאל גזר א"כ איך התיר רבי הרי אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו א"כ דול ממנו בחכמה ובמנין. (את ההיתר של רבי הביא שמואל מרב מתיירס בר שמואל בר מרתא שאמר שדרש רבי שמלאי בגמ' אמר רב שאין להביא ראיה מרב שמלאי מלוד ששם זלזלו בהלכה וטענו שרבי התיר ומעולם לא היה כך, שאל שמואל האם לשאול את רבי שמלאי, ורב אכספי).

רב מרבי את הפסוק הנאמר בדניאל "וביין משתו" שהיה צריך להיזהר במשתה יין ובמשתה שמן, וסבר רב שגזר לעצמו ולדורות. ושמואל סבר שלא גזר לדורות. מבארת הגמ', שדניאל גזר בעיר, ואמר באלי בשם אבימי נותאה בשם רב שמיו"ם דברים שגזרו תלמידי הלל ושמיא גזרו על פיטם שמואל וינם אפילו בשדה. וא"כ תמחה הגמ' איך התיר רבי יהודה ובית דינו את איסור שמנם, הרי תלמידי שמאי והלל היו גדולים מחכמה ובמנין, ועוד אמר רבה בר בר חנה בשם ר"ח שאין לבטל שום תקנה של הית' דבר. ביאר רב מרשיאי משום שאין מתירים מחמת שפשט האיסור בכל ישראל, ואמר רבי שמואל בר אבא בשם ר"ח שדקו את הגזירה של שמן ומצאו שלא פשט בכל ישראל, וסמכו על דברי רשב"ג ורב אלעזר בר צדוק שאין גזרים מזירה על הציבור א"כ רוב הציבור יכולים לעמוד בה, ושלמדו "במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים גוי כולו" רק אם הגוי כולו קיבל את הגזירה.

מזו בית דבר על בנותיהן. ביאר רב"ז שהם בטומאת נדה מעריסותן, ואמר גניבא בשם רב שכל האיסורים מחשש שיתקרב עם הגוי ויבא לעבד ע"ז. ואמר רב אחא בר אדא בשם רבי יצחק (למסקנא) שגזרו על פתן ושומנם משום יינם, ועל חנין משום בנותיהם, ועל בנותיהם משום דבר אחר, ודבר אחר משום דבר אחר. (מהו הדבר אחר יבואר להלן בע"ה בדף הבא).

איסור בנותיהם מהתורה "לא תחתן בם" מתייתוס ל"ז אומות בלבד, ושאר אומות העולם זה דרך אישיות ומזר דרך זנות. שואלת הגמ' שהרי זנות כבר נאסר בב"ד של שם מהנאמר אצל תמר, ואלא מהתורה אסור עכו"ם הבא על בת ישראל. אבל ישראל על גיה נאסר בגזירה. שואלת הגמ' שאף זה נאסר מהלכה למשה מסיני שהרי אמרו הובעל ארמית קנאים פוגעים בו, מבארת הגמ' שמהתורה אסור רק בפרהסיא כמעשה של זמרי וזבוב, ומזר אין בצניעה. שואלת הגמ', שאף על צניעה גזרו ב"ד של חשמונאי שישראל הבא על הכותית חייב לרב דימי, נש"א (נדה, שפחה, גויה א"א) ולרבין נשג"ד (נדה, שפחה, גויה, זונה). מבארת הגמ' שבי"ד של חשמונאים גזרו בביאה, ויח' דבר מזה אף על יחוד. ועדיין שואלת הגמ' כבר גזרו בב"ד של דוד, ביאר ששם גזרו יחוד עם בת ישראל, ויח' דבר מזה על יחוד עם גויה. ותמחה הגמ' הרי יחוד אסור מהתורה כפי שאמר ר"ח בשם ר"ש ש"ש ר"ש ש"ש ר"ש ש"ש שדרש "כי יסתר אחיך בן איתך" בן מתייחד עם אמו ולא אחר כל עריות שבתורה. מבארת הגמ' שיחוד מהתורה אסור באשת איש, דוד מר אף בפניהו ישראלית, ותלמידי שמאי והלל מר יחוד עם הגויה.

לאחר ששאל רבי ישמעאל את רבי יהושע שהיה צריך לאסור את הגבינות אף בהנאה מחמת שהיו בקיבת ע"ז, לא היה לרבי יהושע להשיאו לדבר אחר, אלא לומר לו שלא נאסר בהנאה היות והאיסור לא נמצא בעין, והראיה שמוריס לא נאסר בהנאה לרבנן מחמת שאין האיסור נראה בעין. נוקטת הגמ' היות והקיבה היא המעמידה של הגבינה נחשב הדבר שנמצא בעין. רבי יהושע השיאו לדבר אחר ושאלו על הפסוק "כי טובים דודיק מיין", רב דימי ביאר שאמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה "ריבוננו של עולם ערבים עלי דברי דודיק (דברי סופרים) יותר מינה של תורה".

ביאר ר"ש בן פיני או ר"ש בר אמי, שדווקא את הפסוק הזה אמר רבי יהושע, לרמוז על תחילת הפסוק "שקני מנשיקות פיהו" שאמר לרבי ישמעאל שיסגור שפתיו ולא ימחר לדון דבר, וביאר עולא או רב שמואל בר אבא, משום שהיתה זו גזירה חדשה ואין מפקפקים אחריה. ביאר ר"ש בן פיני בשם רב"ל שהגזירה היא משום ניקור, כלומר הניח את הגבינה לגויה ונחש ניקר והטיל ארס. א"כ שואלת הגמ' מדוע לא אמר רבי יהושע בפשטות "משום ניקור". מבארת הגמ' כדברי עולא שאמר שכאשר גזרו מזירה בארץ ישראל לא גילו את הטעם יב' חודשים, שמה יש מי שלא חושש ויבאו לזלזל.

רבי ירמיה לא הסכים שהגזירה משום ניקור, שהרי א"כ היה מותר בגבינה ישנה, לפי שאמר רב חננה שהגבינה ישנה או יבשה מותרת מחמת גילוי שהרי הארס לא היה מניחה לה להתייבש או להתיישב.

לדעת רבי חננה האיסור משום שבהכרח יש טיפות חלב בין הגומות שיש בגבינה, ואסור משום חלב עכו"ם. ולשמואל היות ומעמידים בעור קיבת נבילה ודבר המעמיד אינו בטל. הגמ' תמחה מדוע אמר "עור קיבה" הרי אף בקיבה עצמה שמואל אסר, מבארת הגמ', שהדברים